

„Feri bácsi”

Talán nincs is olyan magyar egyházzenesész, aki ne ismerné Gergely Ferencet, Feri bácsit, hiszen kántorgenerációk nőttek fel a keze alatt. Azt hiszem, orgonaművészi tevékenysége miatt világi körökben is a legnépszerűbb egyházzenesésünk! Ez a cikksorozat elsősorban kántoroknak-kántorokról szól, ezért most Feri bácsit is ilyen szemszögből faggatom saját egyházzenei tevékenységéről és régi egyházzenesézekről, akikre ma már kevesen emlékeznek.

– *Feri bácsi 1931 óta áll alkalmazásban a pesti ferences templomban. Miképpen volt lehetséges, hogy valakit ilyen fiatalon, alig 16 évesen orgonistává és egyben karnaggyá nevezzenek ki egy ilyen komoly helyen?*

– Gyermekkoromtól jártam ide, rendszeresen fölkeredezkedtem a kórusra. Eleinte csak néztem megboldogult elődöm, Richter Géza munkáját; ellestem tőle, amit lehetett. Mikor 35 évesen hirtelen meghalt, én helyettesítettem, hiszen én itt akkor már szinte itthon voltam, ismertem a helyi szokásokat, az orgonát, a kórust. Persze rögtön kiírták a pályázatot az állásra. 44-en pályáztak! Nekem eszembe sem jutott pályázni, hisz 16 éves voltam. Szép új orgona volt itt akkor; '26-ban megnagyobbították. A sok pályázó nem nagyon tudott eligazodni rajta. Látták a ferencesek, hogy én igen, hát megkérdezték, hogy elvállalnám-e? Hát elvállaltam! Persze zavarban voltam és szégyelltem magamat, mert komoly nevek is pályáztak. Igaz olcsóbb is volt engem alkalmazni akkor a gazdasági válság idején.

– *Rögtön a kórusvezetést is át kellett vennie?*

– Igen. Elődöm még 1924-ben alapított itt egy férfikart. Vegyeskar nem lehetett, mert rendi templom lévén a kóruson is klauzúra volt. „Kandalárdának” hívtak minket!

– *És hogyan fogadta Önt a kórus?*

– Szerencsére már ismertek engem. Bár először néztek egy nagyot, mert egy-két éve még gyerekként kergettem itt a galambokat... De mellém álltak és ez nagy szerencse volt. Eleinte nem is tudtam, hova legyek, mert nagyon nagy feladat volt.

– *Ez tehát a története, hogy ilyen fiatalon idekerült. De beszéljünk kicsit arról, hogy ezelőtt és ezalatt milyen zenei tanulmányokat folytatott?*

– Családunkban két kántortanító is volt. Édesapám nem volt aktív muzsikus, de játszott zongorán. Volt otthon zongoránk, de engem az orgona kezdettől jobban érdekelt. Ha templomban orgonát hallottam, addig ki nem jöttem, míg el nem hallgatott. Később mondták, ha orgonálni akarok, el kell kezdenem zongorát tanulni. Elég későn, 12 éves koromban kezdtem el, de két év múlva már orgonát is tanultam.

– *Kinél?*

– Kopeczky Alajosnál. Csodálatos ember! 89 évesen még ma is aktívan dolgozik. Aztán játszottam többfelé. A Bakáts téren is, mikor egy darabig ott laktunk. Nyaranta vidéken is orgonáltam, többnyire hallás után, magamtól játszottam. Saját harmóniáimmal próbálgattam az énekeket. Szent Vagy, Uram! akkor még nem volt. A Zsasskovszky megvolt otthon, de azok a harmóniák engem nem elégittek ki.

– *Mikor 1931-ben itt a ferenceseknél állást vállalt, hogyan tudta összeegyeztetni az itteni elfoglaltságot az iskolába járással?*

– A gimnáziumban magántanuló lettem, mert minden reggel 8-kor itt orgonás mise volt. Az osztályfőnököm nehezményezte is: „Nehogy aztán részeges kántor legyen belőled!”

– *Két év múlva, '33-ban kerül a Zeneakadémiára, Zalánfy Aladárhoz orgona főtanszakra. Az ő neve sokaknak ismerősen cseng, de ő magáról keveset tudunk.*

– Zalánfy eredetileg katolikus volt. Bach iránti lelkesedésből lett evangélikus. Ezt többen megtették a 20-as években! Ő nem is mondta, hogy evangélikus, hanem ő „Bach-vallású”. Később is elmondta az üdvözlőgyet, ha pedig ide jött, tétet hajtott! Ha kérdezték tőle, mit csinál, ő azt mondta: „Kérem, itt jelen van az Oltáriszentség!” Meglehetősen precíz ember volt, a neo-barokk zenei reform erős harcosa. Mindig hálásan emlékezem rá! A Deák téren orgonált. Persze igyekeztem másoktól is tanulni. Például Wehner Gézától, aki zongoratanárom, de egyben orgonaművész is volt. A Zsinagóga orgonistája volt 1914-től 1947-ig. Ott mindig keresztény orgonistát alkalmaznak, mert az fizikai munkának számít. A kántor természetesen zsidó.

– *Úgy tudom, a középiskolai énektanárképző tanszakot is elvégezte a Zeneakadémián?!*

– Igen. Ott Harmat Artúr és Bárdos Lajos, majd később Ádám Jenő tanított engem. Bejártam az egyházzene tanszakra is, bár azt már nem végeztem el. Megmondom őszintén, a vezénylésre – bármennyire szerettem – nem éreztem hivatást. Azért vezettem a kórust egészen 1948-ig. Akkor Szak Ányos ferences páter vette át. Ő nemsokára létrehozta a vegyeskart. Először nem akarták őket felengedni a kórusra, majd nagy nehezen sikerült megnyitni a klauzúrárt. Sok vita zajlott hiábavalóan, hiszen egy év múlva az állam megszüntette a kolostort.

– *Miközben a pesti ferenceseknél folyamatosan szolgált, úgy tudom, párhuzamosan más helyeken is vállalt orgonista-állást. Például 1936–1940-ig az Avilai Nagy Szent Teréz-templomban. Hogyan lehetett a két helyet egyszerre ellátni?*

– A ferenceseknél 9-kor volt a nagymise, a Terézben 10-kor. Itt 3/4 10-kor végeztem, mert a prédikációt akkor még a mise után mondták. Már várt a taxi és úgy mentem át a Terézbe. Elég izgalmas volt! Kedves emlékem van a Teréz-templomról. Kb. 25 tagú fizetett kórus működött ott, Kemenes Frigyes vezetésével. Négy nagytemplomban volt fizetett kórus és zenekar akkoriban; a Mátyásban, a Belvárosiban, a Bazilikában és a Terézben. A Terézben a plébániától kapták a fizetést, a másik háromban a fővárostól mint kegyúrtól. Óradíjat kaptak még a próbák után is 1949-ig. Persze mindig voltak egy páran, akik nem fértek be a keretbe és csak lelkesedésből jártak. Ha elment valaki, akkor annak a státusát megkapta valaki ezek közül. Látogatott templom volt, szép zenei étellel. Korábban még Liszt Ferenc is járt oda rorátéra, mikor a Sugárúton lakott. Lámpással jöttek még akkoriban az emberek a hajnali misére. Liszt egyszer otffelejttette a lámpását, sokáig őrizték a sekrestyében. 1945-ben tűnt el. Szóval odajártam kísérni a kórust. Kemenes már nem nagyon vezényelt zenekaros misét; a reformerek közé tartozott. Lelkes ceciliánus volt! 1940-ben utánam Lisznyay Szabó lett az orgonista.

– *Ezekből az időkből hoztam egy érdekességet, amit szeretnék most megmutatni Feri bácsinak. Egy fotóalbum, amit a Teréz-templom kottatárában találtam. Tessék megnézni a dátumot!*

– 1936. Igen, akkor voltunk Frankfurtban a Teréz-templom kórusával.

– *Milyen alkalomból?*

– Egy nemzetközi egyházzenei kongresszuson. Én az énekkart kísértem. Több helyen is felléptünk. Frankfurtban adtunk egy nagy koncertet. Műsorunkon szerepelt Liszt: Nyolc boldogság, Harmat: 150. zsoltár, Bárdos: Libera me. Az frene-

tikus sikert aratott. Egyébként Bárdos is jött velünk, de ő a saját költségén utazott. Énekeltük Kodálytól a Jézus és a kufárok at is, azt mi mutattuk be külföldön először! Megvan német szöveggel is, de mi magyarul énekeltünk. Óriási sikerünk volt! A német egyházzenei ízlés akkor erősen Hindemith-stílusú volt, így mi magyarok egy egészen különleges szintet jelentettünk ott. Azt mondták, hogy a magyarok megmutatták, hogy milyenek kell lennie az új egyházzeneiek. Szokolczy Riegler Ernő is jött velünk mint orgonaművész.

– *Harmat Artúrt is láttam a képeken.*

– Igen, ő is ott volt. Jó barátságban voltak Kemenes Frigyessel.

– *Miért éppen a Teréz-templom kórusa ment ki, miért nem pl. a Bazilikáé, vagy Harmat Artúr kórusa?*

– Harmat még akkor a Belvárosiban működött, csak 1938-ban került a Bazilikába Demény Dezső után. De sem a Bazilikában, sem a Belvárosban nem volt a kórusnak-habitusza az a cappella éneklés. Demény például erősen romantikus ízlésével még a De Angelis-misé is meghangszerelte vegyeskarra és vonószenekarra! Ezzel szemben Kemenes Frigyes – egyébként kitűnő hanganyagú – kórusában repertoáron volt sok a cappella kórusmű.

– *A „Teréz” után az Egyetemi templomban is orgonista 1940–1949-ig.*

– Ott 11-kor kezdődött a nagymise (a ferenceseknél még mindig 9-kor), tehát könnyebben odaértem. Csakhogy 12-re ide vissza kellett jönnöm! Szerencsére az öcsém besegített. Elkezdte a misét 12-kor, ha nem értem ide. Nagyon jó muzsikos volt. Meghalt már szegény. Még misét is komponált, a Mátyásban be is mutatták!

– *1947–1950-ig a Dohány utcai zsinagógában is orgonál. Tehát egyszerre három helyen!*

– Az péntek esti és szombati elfoglaltság. Előbb is jártam oda tanárom, Wehner Géza miatt, úgyhogy ismertem a liturgiájukat. Elég komplikált, sokat kell rögtönözni és a kántor énekét kísélni, imitálva, amit énekel. Amikor meghalt Wehner, akkor mentem oda. Utódom ott is Lisznyay volt. Ő is párhuzamosan orgonált a Terézvárossal.

– *Az egyházzenei szolgálat mellett az oktatásban is jelentős szerepet vállalt Feri bácsi.*

– Volt idő, amikor 35–40 órát is tanítottam hetenként négy iskolában! 1943-tól tanítottam a Nemzeti Zenedében, de közben az Állami Zenegimnáziumban is. (Ez utóbbi a Bartók konzervatórium elődje.) A Zenedében Sugár Viktor volt az elődöm.

– *ÓrOLA talán érdemes néhány szót ejteni.*

– A Mátyás templom karnagya volt. Közben magyar királyi kormányfőtanácsos is, őrnagyi rangban, de később Horthy mint Mátyás templomi karnagyot előléptette ezredessé(!). Vasárnaponként megjelent a kóruson sarkantyúban... Nagyon jól vezényelt, pedig saját magától tanult mint katonazenész. Sajátságos ízlése volt. Ott voltam 1936. szeptember 2-án, mikor Kodály Budavári Te Deumát ő mutatta be. Olyan katonai parádét csinált belőle, hogy még a lépcsőházban is doboltak. De megcsinálta! Áthangszerelte még Mozart Requiemét is; telerakta rezzekkel. Akkoriban a némafilmek alatt zenekarok játszottak. A Corvin mozi zenekarát ő vezényelte. Sőt, nagypénteken a passio-film alatt a Mátyás templom kórusa énekelte a kíséretet(!). Nem minden előadáson persze, de ezt jól megfizették.

– *A Zeneakadémián mióta tetszik tanítani?*

– 1948 óta. Sokáig nem neveztek ott ki tanárrá, 21 évig óradíjasként dolgoztam. A munkámra persze igényt tartottak, de haragudtak rám, hogy templomi orgonista voltam. Mondták, tagadjam le – mondtam, kérem, nem lehet. Csak 1969-ben kaptam státuszt, addig ott nem volt nyári fizetésem. Akkor aztán már

egyetemi tanárrá is kineveztek. A Liszt-díjat korábban, már 1958-ban megkaptam, 1992-ben másodszer.

– Gondolom, ezt elsősorban a koncertekért. Merrefelé voltak külföldön koncertjei?

– Még a Szovjetunióban is! Moszkvában nem, ott templomi orgona nincs is, csak a baptistáknál és a zsinagógában. Kazanyban voltam, meg Bakuban és Jerevánban az örményeknél. Jártam Kanadában is, a németeknél, Finnországban, Svédországban... A párizsi Notre Dame-ban is adtam koncertet 1970-ben. Oda Cochereau hívott meg. Jó barátságban voltunk. Néhányszor ő is járt itt.

– Külföldi tanulmányok?

– Voltam mesterkurzuson Lipcsében Günternél, a Tamás templom kántoránál! És hát Messiaen-nál! Az nagyon nagy élményt jelentett. Még 1947-ben járt Budapesten kurzust tartani. Utána kimentem hozzá Párizsba, de nem tudtam sokáig maradni. Pedig ő még ösztöndíjat is szerzett volna nekem, de a családom miatt (két gyermekem volt már) kénytelen voltam hazajönni. Azért az a rövid idő is nagy iskola volt! Lenyűgöző zenei elemzések tartott, Bachról is. Bármihez nyúlt, az élmény volt. És hát ahogy orgonált... Hallottam liturgikus szolgálatban orgonálni, olyan dolgokat művelt, hogy az csodás. Hihetetlen szuggesztív egyéniség volt, óriási fanatizmussal. Váltottunk még néhány levelet, de megszakadt a kapcsolat, mert nagyon elfoglalt ember volt.

– A többi „nagy franciával” is találkozott?

– Dupré óráira is bementem halála előtt el évvel; hisz 84 évesen még aktívan dolgozott. Bár őt már hallottam koncertezni 1937-ben is, mikor először jártam Párizsban. Akkor hallottam élőben Tournemire-t is, Alain-t is, Langlais-t is... Meg voltam lepődve a Bach-játékukat illetően, mert én a német iskolán nevelkedtem. Láttam, hogy az az ő saját világuk, de végülis zeneileg nagyon szépen oldották meg a dolgokat. A francia orgonahangzás nagy hatással volt rám. Az a sok nyelvjáték és főleg az a spontán, de ugyanakkor tervszerű improvizáció...

– Az improvizációjáról mindig is híres volt Feri bácsi. Innen jön az indíttatás?

– Innen is és a kántori gyakorlatból is. Improvizációt egyébként tanítottam is a Zeneakadémia egyházzene-tanszakán 1948-tól. De sajnos nem sokáig, mert 1949-ben államilag megszüntették a tanszakot.

– Azért a kántorképzésben továbbra is részt vett?

– Igen. 1950-ben az Actio Catholica irodájában, teljesen inkognitóban indítottuk a kántorképzőt, amikor a szerzetesrendeket feloszlatták, hogy sok szerzetes legalább annyit tudjon harmóniumozni, hogy elmeheessen kántornak. Werner Alajos kezdte, aztán Pantol Márton, majd Kósa Ferenc vezette. Legutóbb Bucsi László. Bucsival együttműködtem a ferences templomban. Ő óriási munkát végzett itt karnagyként is, 1954-től, mióta Szak Ányos leköszönt. Nem hiszem, hogy van még egy katolikus templom Magyarországon, ahol ment Bach h-moll miséje, a Máté-passió, a János-passió, Bach Magnificatja, Händel Messiása, Liszt Krisztus-oratóriuma, az összes Liszt-mise... Ő 36 évig volt itt.

– Feri bácsi pedig, ha jól számolom, immár 65 éve!

– Igen. 1989-ben kaptam is egy szép kitüntetést; a Pápai Lovagrend tagja lettem! A pápai kitüntetést Paskai bíboros érsek adta át. Jelenleg Sirák Péterrel működöm együtt, aki új kórust alapított és sikeresen szolgálja a legújabb egyházzene-t is. 1990 óta új, nagyon szépen sikerült mechanikus traktúrájú orgona szól templomunkban. A legkülönbözőbb időkkel átéltem itt, különböző vezetőkkel. Amíg Isten engedi, folytatom...

Merczel György